

# FJELL OG VIDDE

## Gløtt fra landmålerlivet

Erling Bjørstad

### VI. Østerdalen

På østsiden av dalen stod Tron og ruvet mot himmelen. Den var nesten som en halv jordklode å regne for, og mot polen var den garvet opp av isen så det bare var stein og blokker.

På vestsiden var fjella lavere og stod som brune såter over den lyse bjørkeskogen, som jevnet ut søkkene og gjemte både tråkk og bekker. Men i skogen var det åpninger med ennu grønnere let, og her lå det svartbrune seterbuer. I et grunnt søkk lå Savalen som en blank sølvøks. Skaftet stod som en strek mot lyse åser, og bladet pekte mot et mørkt skogbann, som snodde sig rundt Gardvikåsen. Men midt på eggen kunde man såvidt skimte en liten flekk, og det var Kolbotn.

Tverrdale skar sig inn i fjellet. De begynte som flate terasser og krokte sig innover som svarte striper med en nedklemmt elv i bunden og lyse åkerflekker i solsiden. Men i bunden av stordalen lå elva som et rett, bredt far mellom grønne hall og velbygde gårde. Det var tyngde og fylde i elven og myk ro over fjell og lier.

Vi begynte i Tron. Det ble mange kurver å vasse i, men ellers var den så rund og kanteløs at den ikke bød på overraskende momenter. Men den var bygdefolkets stolthet og var anerkjent som en hensiktsmessig og fullgod innledning til enhver samtale, akkurat som været er det andre steder. I sin lyst til å gjøre den ennu større og grommere grep de lokale beundrere til det noget forvirrende argument at den var jevnhøy med spiret på Røros kirke. Jeg forsøkte til å begynne med å henlede oppmerksomheten på at sammenstillingen måtte lide av visse brist og slett ikke var flatterende til

rette kanten, da Tron vitterlig raget 1666 m. opp mot himmelkuglen, mens Røros - spiret iberegnet - neppe nådde over 700. Men enten ble jeg mødt med et blikk så kalt som en klar høstnatt eller like medlidende som det man har tilovers for en almindelig bygdetufs. Jeg lot dem derfor bli i sin tro at Røros var det høyeste på jorden, men eftersporet forgjeves den mand som hadde hat forvirring og innflydelse nokk til å suggerere en hel bygd.

Nede på Tronsvangen sat Arne Garborg og inderen Sri Ananda bak et høyt gjerde og syslet med dype problemer. Folk tittet på dem og syntes de var rare, især inderen. Det store hotellet kastet slagskygger på den gode gammeldagse seterbebyggelsen, men heldigvis var både budeier og bølinger så fast forankret både i den gamle vangen og i egen selvhevdelse at de berget tradisjonen og stemningen. Litt forvirring bragte vi også. St. Hanskvell var det budeifest i hallet bak setrene og her opptrådte den ene assistenten min i smoking, som i en liten håndkoffert trofast hadde fulgt ham fra vårens arbeide på Vestlandet. Han var svart og hvit på de rette stedene, men så ellers nokså krøllete ut, og vakte den oppmerksomhet som det uvante berettiger. Han skapte også en del usikkerhet om norsk klesskikk hos en del svenske venner, som med oppmerksomhet hadde bivånet forestillingen. Nogen egentlig fare ble imidlertid ikke han heller.

Vi flyttet snart vestover til Steivangen. Den lå solvendt i bjørkelia og var ekte tvers igjennom. Vang hørtes åpent og venlig ut og manet fram lyse budeier og Jacob B. Bull. Vi satte teltene mellom kvite bjørkestammer ved et lite bekkesikle, som mullet og mol med spinkel tone.

Sydover var høene dekket med reinmose og lyste som snø i solen, og bakenfor tittet Sølen opp som en blå kegle. Vi tilbragte dagene på voler, kletter og høer. Det lå visst en fin karakterisering bak ordene, men dette var det ikke så lett å hitte rede i, - sikkert var det iallfall at "fjell" ble det ikke før de var svarte i sidene og minst hadde et haukreir i flåget. I Einunnfjellet var det til og med ørn.

Oppunder Volengvola traff jeg en fjellets mand, som hadde en liten gård nederst i Folldalen. Han berettet enkelt om sit strevsomme liv, om lån og nybrott, om medgang og motgang. Men nu sat han gjeldfri på gården og hadde endda hat råd til å anskaffe sig kjøptender fortalte han med en viss stolthet. Det var første gang jeg hørte tendene bli opphøyet til en central plass i det økonomiske system som bygges opp omkring gårdene og jeg

ble lett forvirret. Senere skjønnte jeg at velstanden måtte være almindelig i bygden om man turde trekke videre slutninger av den lille hendelsen.

Det var lett og fint å gå i bjørkeskogen enten man fulgte de gamle stølsveger og feråk eller laget sine egne spor. Det tittet blomster opp av gress og mose og skogbunnen var fin og kvistren. Men det var stille i skogen, bare et eneste røyreir fant vi, og det drev vi studier over og så ungene vokse.

Arbeidet bragte os til Sivilvangen. Som en vid grend lå den i solhallet øverst i skogbandet. Det skimret i gamle ruter og røk av mange piper, og de vide vangene gled mykt inn i søkket på vestsiden av Huldreåsen. Vi syntes at navnet passet. Nedover sank skoglien slak og mørknende mot Sivilla. Det var en lys boblende tone både i elven og i navnet og begge hang sammen med Savalen, som sendte den nedover den vesle skogdalen mellom vinnfall og gamle stubber.

Heldigvis ble jeg her kvitt smokingassistenten min, som neppe hadde passet inn i stemningen. Han hadde allerede om våren i en liten bygd på Vestlandet vist sære tilbøyeligheter, idet han absolutt vilde henge sig, da kjæresten i Fredrikstad vilde løsne litt på forlovelsesbåndene. Tougs-tumpen og de uvante forudsetninger hadde dengang foranlediget mig til et initiativ, som jeg senere angret på, men som iallfall for en tid holdt liv i de bristende lenker. På Sivilvangen røk de imidlertid definitivt. Også nu grep han forhåbningsfuldt til repet, men sommeren hadde lært meg adskillig, og jeg accelererte hans avgang.

Han ble erstattet med en olympier i boksing, riktignokk i de lettere vektklasser, men av utvilsom berømmelse. Ellers var han et udmerket menneske. Han medbragte et helt arsenal av boksehansker og viste straks en utpreget tilbøyelighet til å omskape sin kollega i faget til en slags punchingball. Men her begikk han sit livs feil. Hans arbeidsbroder var fra Gudbrandsdalen og tilhørte vektsmessig noget som kaltes mammutklassen, og hadde svulmende muskler, og dertil den seighet og utholdenhet som er særegen for dølen. Det gikk derfor ikke mange dagene før de blødde omtrentlig like meget begge to.

Dette skapte vor berømmelse. Mens vi tidligere hadde ført et stille og lite påaktet liv ble vi nu sentrum for en vid interesse. Både budeier og gjeterjenter og kløvkarer og folk uten andet ærend strømmet om kveldene

til teltene for å se på denne merkelige underholdningen. Og så måtte der gydes nytt blod til folkets forlystelse. Under de forhåndenværende forhold beklaget jeg ikke at jeg hverken var sterk nokk eller verdensberømt nokk til å fylle en aktiv rolle. Derimot arrangerte jeg det hele slik at ingen gikk skuffet bort.

Ellers gikk vi inn i stølens liv. Ute luktet det godt av brisk og bjørk og av ku og gjeit, og inne var det så skuret og rent og tradisjonsbunnet at vangen er bevaret som sinnbildet på det fine og rike i norsk stølsliv. Om morgenen nådde vi igjen kustroene, som rugget avsted i bred tyngde og aldrig hadde det travlere enn at de enkelte individer kunde dvele ved jordens gleder. De var livsfilosofier med dumme øyne, men med sundt instinkt. Geita var verre å komme forbi når den rekstet avsted med grådige øyne. Den hadde en særlig lyst til å flokke sig omkring instrumentet og med forlengede halser og mimrende munn snuse på stativet som om aluminium lå midt i dens interessecentrum. Vi sendte også Vinje en erindrende tanke da den spiste opp halve landmålerskreppen for os, uten at det seige læret syntes å innfluere hverken på humøret eller på melkeydelsen. Den viste i det heletatt forbrydersk intelligens og påfallende smak. Men egentlig uvenner ble vi aldri.

Det daglige liv mellom vangens dyr på mosekledte voler og runde kletter var rikt på oppmuntrende detaljer. Det ga derfor grobunn i sinnet for videre livsutfoldelse og om kvellen hørte jeg sæterjentenes lyse latter, når assistentene hjalp dem med kvellsstellet. Det var tungt å forlate stedet.

Strålsjøåsen var en liten fjellgrend med fast bosetting. Jordene lå som en grøn krave omkring den vesle sjøen og var lunet av furuskog, som snart gikk over til lyse bjørketunger mot snaufjellet. På det smale, myrlendte eidet over til Savalen røk det av nybrottene, og grøftene gikk som svarte striper over de brune myrene. Det var en grend i vekst.

Her traff vi Hulda Garborg. Hun var en del av stedet, men var litt mere iøynefallende enn de andre. Hun var i alle henseender fast forankret i sedvaner og nedarvede skikker og var heller ikke utilbøyelig til å gi andre et gløtt bak gamle gardiner. Det var derfor helt selvfølgelig at jeg søkte råd hos hende, da jeg hadde litt vanskelig for å finne tilpasning til de lokale forhold, selv om det gjalt noe så rent periferisk som lørdagsfrieriet. Dette hadde nemlig en senblomstring i den lille grenden med særegne og oppsik-

tsvekkende former, som urodde meg ikke så lite, da jeg jo hadde ansvaret for to verdensberømte bokserere. Rådet jeg søkte kom i form av en forelesning over foreteelsens uskyld og romantikk, som ikke bare fjernet uroen, men fylte meg med bedrøvelse over at den skjønne skikk bare syntes bevaret over tregrensen. Det var derfor ingen årsak til å flytte av den grunn. Derimot ble vi altfor tidlig fordrevet fra det idylliske stedet av dets senior: en enarmet olding på 80 år, som i kortspillet hadde funnet livsaftenens innhold. Fra første til siste kvell terroriserte han os med sin whist. Det handicap han burde hat på grunn av sin legemlige mangel eliminerte han ved et sindrig konstruert brett, som holdt kortene fast i en elegant vifte sikkerlig til hans øynes vellyst. Hver kvell kom han med kortstokken og den hellige tavle i hånden og med en forventning i sine gamle øyne, som vi ikke hadde hjerte til å skuffe.

Etter 8 dages redsel så vi ingen anden utvei enn å søke redningen i en hastig flukt.

Vi flyttet til Savalen og rett inn i smien for Kolbotnbrevene. Vi var andektige da vi steg over terskelen, og omgivelsene virket i det hele så forpliktende at det ble almindelig fordypelse i hyttens bibliotek. Om kvellene leste jeg brevene høyt, og etterpå gikk vi opp på taket og så på det. Det var en utviklende sysselsettelse, og vi syntes Rondane så anderledes ut. Vi drev nærgranskning på stedet hvor hyttens rette eier etter naboers utsagn var gått dyktig i vannet, og beveget os i det hele tatt på nye baner.

Og arbeidet gikk lett fra hånden. I de vakre høstdager ble fjellet en opplevelse. Mellem lyse furustammer og bjørk med høstspunne blade lå lyngteppet rustrødt og luende, og høyfjellet ble som en palet i farger. Fra toppen av Gardvikåsen så vi rundt på en verden, som måtte være skapt i en mild og god stund. Fra Kolbotns vakre tun lot vi øyet følge den myke skoglinjen som tegnet seg mot Savalen og endte i de vide, myrslåtte flater nordenfor. Her lå Nordpolen som en hvit prikk mot bjørk og lyng og småkratt, som flammet omkring de høstbleke myrene. Egentlig skulde Ivar Mortensson Egnund været der, men han sat og oversatte bibelen i den vesle arbeidshytten sin, der lå som et haukreir i bratte berget ovenfor Einabu.

Jeg traf ham senere, og vi møttes om felles interesser for fjellet og fjellets liv, for de gamle fjellbunne næringer og for navnsetningen. Jeg fikk høre hvorledes stedsnavnene hadde tatt form av gamle hendinger i fjellet, av jakt

og fiske og den gamle ferdsel, hvorledes de i treffende karakterisering var knyttet til form og skapnad eller hadde sammenheng med døgnets og årets tider. Men mange var dunkle i sin opprindelse som fjellet selv.

Savalen hadde hele sommeren været rammen som samlet og bandt sammen både vort virke og vore interesser. Sin stemning hadde den gitt os, men sit innhold hadde den tviholdt på. Men i de mørke høstkveller så vi luende flammer ute på vannet. Det var bygdefolket som hadde begynt det store røyfiske på grundene.